

לא תִּשָּׂא – משום שאם יש עד אחד התומך בדבריה, אמינות עדותה נפגמת, כיוון שבמצב זה היא עלולה להעז לשקר (מ"ט).

לא² מְקַדְּשֵׁת אִנִּי – כגון שאמרה 'ואיני יודעת למי', או 'אינו כאן' וכיוצא בזה. **מִמֶּשׁ** – ממשות, כלומר טעם והיגיון. **קְדוּשֵׁי סֶפֶק** – מפני שיש כאן ספק שקול של אמירתה הקודמת לעומת טענתה הנוכחית. **אָרוּסָה** – האישה שטענה שנתקדשה לו מתחילה, וייתן לה גט, ותהיה מותרת.

אומר 'אינה מקדשת' – לא תנשא, ואם נשאת, לא תצא, שהרי היא אומרת 'לא נתקדשתי'.

לא² אָמְרָה מְקַדְּשֵׁת אִנִּי, ולאחר זמן עמדה וקדשה עצמה: אם נתנה אמתלא לדבריה, ואמרה 'מפני כך וכך אמתתי בתחלה שאני מקדשת', וראינו בדבריה ממש – הרי זו מתרת לשני; ואם לא נתנה אמתלא, או שנתנה ואין בה ממש – הרי זו אסורה, וקדושי שני קדושי ספק. לפיכך נותן לה גט, ותהיה אסורה עליו ועל הכל עד שיבוא ארוסה.

לא³ וְכֵן הָאִשָּׁה שֶׁבָּאת וְאָמְרָה 'אֲשֶׁת אִישׁ אִנִּי, וְחֻזְרָה וְאָמְרָה 'פְּנוּיָה אִנִּי' – אם נתנה אמתלא לדבריה ויש בדבריה ממש, הרי זו נאמנת.

א הארוסה – למושג ראה הביאור בפתחת הספר. **מדברי סופרים** – מתקנת חכמים. **כל זמן שהיא בבית אביה** – בין הקידושין לבין הנישואין. **מפת מרדות** – ראה ביאורנו לעיל ג, כא. **ואפלו קדשה בביאה** – שהיא אחת משלוש דרכי הקידושין שמנו חכמים (לעיל א, ב). **ויתחד עמה ונפרישנה לו** – יהיו יחד במקום אחד בלא נוכחות אנשים אחרים. **הכנסתה לביתו, המעבירה אותה ממצב של ארוסה למצב של נשואה, צריכה להיעשות בנוכחות עדים (ק). פניסה לחפה** – החופה היא כינוי לבית החתן. ואין הכוונה למה שמכנים היום 'חופה'. לפי זה, על החתנים בימינו לשכור את חדר הייחוד, כדי שיהיה לו מעמד של ביתו של החתן (ק). **משיערה** – יכניס את ראש האבר (איסורי ביאה א, י).

ב ראויה לבעילה – שמתור לו לבעול אותה באותו זמן. **נדה** – שהיא טמאה, ואסורה לבעלה. **פארוסה עדין** – עד שיתיחד אתה, כשתהיה ראויה לביאה (להלן ו).

פרק עשירי

נישואין וכתובה; המתנה

הנישואין

א הארוסה אסורה לבעלה מדברי סופרים כל זמן שהיא בבית אביה. והבא על ארוסתו בבית חמיו – מכין אותו מפת מרדות; ואפלו קדשה בביאה – אסור לו לבוא עליה ביאה שניה בבית אביה, עד שיעביא אותה לתוך ביתו, ויתיחד עמה, ונפרישנה לו. ויחוד זה הוא הנקרא 'פניסה לחפה', והוא הנקרא 'נשואין' בכל מקום. והבא על ארוסתו לשם נשואין, אחר שקדשה – משיערה בה, קנאה, ונעשת נשואה, והרי היא אשתו לכל דבר.

ב כיון שנכנסה הארוסה לחפה – הרי זו מתרת לו לבוא עליה בכל עת שירצה, והרי היא אשתו גמורה לכל דבר. ומשתכנס לחפה נקראת 'נשואה', אף על פי שלא נבעלה; והוא שתהיה ראויה לבעילה. אבל אם היתה נדה – אף על פי שנכנסה לחפה, ונתיחד עמה, לא גמרו הנשואין, והרי היא פארוסה עדין.

ברכת חתנים

ג וְצָרִיף לְכָרֶךְ – הגדול שבנמצאים (שו"ת רפח), ואילו בברכת האירוסין החתן מברך או שלוחו. בְּרַפְתָּ חֲתָנִים – כיום, שהקידושין נעשים במעמד אחד עם הנישואין, מברכים לפנייה גם את ברכת האירוסין (ראה לעיל ביאור ג, כד2). שֵׁשׁ בְּרָכוֹת – ואם שכח אחת מן הברכות, מברך אותה לאחר מכן, מפני שסדרן של שבע הברכות אינו מעכב (שו"ת רפח). עניין הברכות: בריאת העולם – השבח לה' ומטרת הבריאה; בריאת האדם – שבח לה' וקביעת מטרתו; והגאולה – השמחה שבבניין משפחה חדשה, שיש בה תקווה לשמחה לאומית בבניין ירושלים, כמאמר הפסוק "אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי", שְׁהַפֵּל בְּרָא לְכַבּוּדוֹ – לכבוד ה', על פי הפסוק "כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו, יצרתיו אף עשיתיו" (עיי' מו"נ ג,יג, בביאור הפסוק "כל פֵּעַל ה' למענהו"). בְּצַלְמוֹ – בצלמו של ה'. הצלם הוא מהותו של הדבר, מה שהוא. באדם הצלם הוא השגה שכלית את ה' והתדבקות בו, והוא שנאמר "נעשה אדם בצלמנו כדמותנו... ויברא אלהים את האדם בצלמו" (בראשית א, כו-כו; מו"נ א,א; יסודי התורה ד,ח). בְּצַלְמֵי דְמוֹת תְּבִנֵיתוֹ – במהות שיש בה דמיון למבנה גוף האדם (ראה מו"נ א,ג, שהתבנית מיוחסת לדבר גשמי, ומכאן שהמילה "תבניתו" מכוננת אל האדם.

ד וְאִם הָיָה שֵׁשׁ יָיִן, מְבִיאִין כּוֹס שְׁלֵיִין, וּמְבָרְךְ עַל הַיָּיִן תְּחִלָּה, וּמְסַדֵּר אֶת פְּלֵן עַל הַכּוֹס, וְנִמְצָא מְבָרְךְ שֶׁבַע בְּרָכוֹת. וַיֵּשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנֶּהְגוּ לְהִבְיֵא הַדָּס עִם הַיָּיִן, וּמְבָרְךְ עַל הַדָּס אַחַר הַיָּיִן, וְאַחַר כֵּן מְבָרְךְ הַשֵּׁשׁ. הָ וְאִין מְבָרְכִין בְּרַפְתָּ חֲתָנִים אֶלָּא בְּעֶשְׂרֵה גְדוּלִים וּבְגֵי חֲרִין, וְחֲתָן מִן הַמְּנִיָּן.

וראה ריטב"א כתובות ח,א. ועיין בדברי הרמב"ם על תבנית האדם והנהגת ה' ב"האדם עולם קטן", מו"נ א,עב). וְהָיָה לְאִישׁ אֶת הָאִשָּׁה: "ויקח אחת מצלעתי ויסגר בשר תחתנה, ויבן ה' אלהים את הצלע אשר לקח מן האדם לאישה, ויביאה אל האדם" (בראשית ב, כא-כב). וההמשכיות לדורי דורות ("עדי עד") נעשית באמצעות נישואין והולדת צאצאים. פירוש אחר: ה' נתן לאדם את הכלים לחיות חיי נצח (ראה פה"מ מקוואות ט,ו, בביאור המושג 'בנאים'). עֶקְרָה – כינוי לציון החרבה, על פי הפסוק "וַיֵּי עֶקְרָה לֹא יִלְדָה" (ישעיה נד,א), הנקראת עקרה, מפני שבזמן הגלות בניה רחוקים ממנה והיא כאישה עקרה. לְתוֹכָהּ * – בכ"י ' אין מילה זו. רַעִים אֲהוּבִים – חתן וכלה. כְּשֶׁמֶחֶךְ יִצְיָרְךָ – כמו ששימחת את אדם וחיה. מְקַדְּם – לפני שחטאו, כשהיה האדם "בשלמות מצביו ותמימותו, והוא עם תכונותיו ומושכליו" (מו"נ א,ב). מְשֻׁמְחַ עִמּוֹ וּבּוֹנֵה יְרוּשָׁלַם * – בכ"י ' מְשֻׁמְחַ חֲתָן וְכֵלָה. לְשִׁמְעַ מְעַרֵי יְהוּדָה וכו' – תפילה לגאולה, על פי "עוד יישמע... בערי יהודה ובחוצות ירושלים... קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה, קול אמרים הודו את ה' צבאות...". (ירמיה לג, יא).

ד מְסַדֵּר אֶת פְּלֵן עַל הַכּוֹס – מברך את הברכות כסדרן והכוס בידו. הָ בְּעֶשְׂרֵה – כדי לפרסם את הדבר: "ואין למצוא היתר לתשמיש אלא בייחוד אישה ונשיאתה בפרהסיה, כי אילו הסתפקנו לכך בייחוד בלבד, היו רוב בני אדם מביא קדשה לביתו זמן מסוים שהסכימו עליו ביניהם, ויאמר היא אשתו. ולפיכך נצטוונו בקידושין ועשיית דבר מה יהיה בו ייחודה לו, והוא האירוסין, ושיפורסם הדבר, והוא הנישואין: 'ויקח בעז עשרה אנשים' וכו'" (מו"נ ג,מט). כְּגֵי חֲרִין – שאינם עבדים, אנשים חופשים. וְחֲתָן מִן הַמְּנִיָּן – בכלל המניין.

ו אֵלָא פְּנִיסָה לְחַפָּה – רק הכניסה לחופה (כאמור בהלכה א), יוצרת את הנישואין. שְׁתַּטְהֵר – שתטבול במקווה טהרה לאחר שכבר אינה נידה.

ז פְּתָבָה – הכתובה היא שטר שכותב הבעל לאשתו בשעת הנישואין, ובו הוא מביטח לה בין השאר סכום כסף אם יגרש אותה או תתאלמן (לנוסח הכתובה ראה ייבום ותליצה, לג-לד). לְכַתֵּב פְּתָבָה – שהרי אסור לאדם לשהות עם אשתו אפילו שעה אחת בלא כתובה (להלן י; וראה שם בביאור). שְׁכַר הַסּוֹפֵר – שכרו של הסופר הכותב את הכתובה. דִּינָר – יתבאר בהלכה הבאה. כְּפָר זָהָב – יחידת משקל גדולה לשקלת מתכות. לְרַב הַדְּבָרִים – אבל לא לכולם (להלן יא; יא, טו; טז, כו; כד, ב). שְׁלֹא תִהְיֶה קְלָה בְּעֵינָיו לְהוֹצִיאָהּ – שלא יגרש אותה מתוך קלות ראש.

ח וְחִלְקֵה אֶחָד פְּסָף – דהיינו שמינית כסף. עַד שִׁיְהִיָּה בְּסַלַע חֲצִי זֹוּ פְּסָף – הסלע הוא ארבעה זווים. הסלע באותם ימים היה שווה לשמינית ערכו במטבעות כסף טהור, כלומר חצי זוו. שְׁעוֹרוֹת – משקל כסף בנפח של גרגרי שעורה.

ט בְּעֵילְתָּ בְּעֵילַת זְנוּת – כאילו לאנשא אותה לאישה, כיוון שאינה סומכת על יציבותה קשר בינה ובין בעלה, שהרי הוא יכול לגרש אותה בכל רגע בלי להתחייב דבר, והרי זה זנונות (בבלי כתובות נו, ב). וְקִנְיֵנו מְמָנוּ – קבע תוקף להתחייבותו במעשה קניין כדי להדגיש את מחויבותו וגמירות דעתו. הערה: במשנה תורה משמש לשון "קנו מידו" או "קנו ממנו" להתחייבות כללית של אחד הצדדים לעמוד בהסכם, כשהמחויב מושך חפץ של הצד השני או מגביהו וקמה בפעולתו את התחייבותו לצד השני, ושוב אין איש מהם יכול לחזור בו מן ההסכם (ראה מכירה ה, ה). מִשְׁטָלְטִין כְּנֶגְדַּת פְּתָבָה – חפצים בשווי דמי הכתובה כעירבון לכתובתה.

י שְׁמַחְלָה פְּתָבָה לְבַעֲלָהּ – ויתרה לו על דמי הכתובה. שְׁמַכְרָה לֹוּ פְּתָבָה – ודמי כתובתה הם שלה בלבד. פְּתָבָה עַקְרָה – עיקר כתובה, שהם מאה דינר או מאתיים דינר.

ו הַמְּאַרְס אֶת הָאִשָּׁה וּבִרְךָ בְּרַכַּת חֲתָנִים, וְלֹא נִתְיַחַד עִמָּה בְּבִיתָו – עֲדִין אַרוּסָה הִיא, שְׂאִין בְּרַכַּת חֲתָנִים עוֹשֶׂה הַנְּשׂוּאִין אֵלָא כְּנִיסָה לְחַפָּה. אַרְס וְכִנְס לְחַפָּה, וְלֹא בִרְךָ בְּרַכַּת חֲתָנִים – הָרִי זֹו נְשׂוּאָה גְמוּרָה, וְחֹזֵר וּמְכַרְךָ אֶפְלוּ אַחַר כְּמָה יָמִים. וְלֹא תִנְשָׂא נָדָה עַד שְׁתַּטְהֵר, וְאִין מְכַרְכִּין לָהּ בְּרַכַּת חֲתָנִים עַד שְׁתַּטְהֵר; וְאִם עָבַר וְנְשָׂא וּבִרְךָ – אִינוּ חֹזֵר וּמְכַרְךָ.

הכתובה

ז וְצָרִיךְ לְכַתֵּב פְּתָבָה קִדְּם כְּנִיסָה לְחַפָּה, וְאַחַר כֵּף יִהְיֶה מִתֵּר בְּאִשְׁתּוֹ. וְהַחֲתָן נוֹתֵן שְׁכַר הַסּוֹפֵר. וְכַמָּה הוּא כּוֹתֵב לָהּ? אִם הִיְתָה בְּתוּלָה – אִין כּוֹתֵבִין לָהּ פְּחוֹת מִמְּאֵתִים דִּינָר; וְאִם הִיְתָה בְּעוּלָה – אִין כּוֹתֵבִין לָהּ פְּחוֹת מִמְּאָה דִּינָר; וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא 'עַקְרָה פְּתָבָה'. וְאִם רָצָה לְהוֹסִיף לָהּ אֶפְלוּ כִּכְר זָהָב – מוֹסִיף. וְדִין הַתּוֹסֵפֶת וְדִין הָעַקְרָה אֶחָד הוּא לְרַב הַדְּבָרִים. לְפִיכֵךְ, כָּל מְקוֹם שְׁנֹאמַר בּו' 'כְּתָבָה' סִתָּם – הוּא הָעַקְרָה וְהַתּוֹסֵפֶת כְּאַחַד. וְחַכְמִים הֵם שְׁתַּקְּנוּ כְּתָבָה לְאִשָּׁה, כְּדִי שְׁלֹא תִהְיֶה קְלָה בְּעֵינָיו לְהוֹצִיאָהּ.

ח דִּינָרִים אֵלוּ לֹא תִקְנוּ אוֹתָן מִן הַפְּסָף הַטָּהוֹר אֵלָא מִמְּטַבְּע שְׁהִיָּה בְּאוֹתָן הַיָּמִים, שְׁהִיָּה שְׁבַעַה חֲלָקִים נְחֹשֶׁת וְחִלְקֵה אֶחָד פְּסָף, עַד שִׁיְהִיָּה בְּסַלַע חֲצִי זֹוּ פְּסָף; וְנִמְצְאוּ מְאֵתִים דִּינָר שְׁלֵבְתוּלָה – חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים דִּינָר שְׁלֶכְסָף; וּמְאָה שְׁלֵבְעוּלָה – שְׁנַיִם עֶשְׂרֵי דִינָר וּמַחְצָה. וּמִשְׁקַל כָּל דִּינָר – שֵׁשׁ וְתִשְׁעִים שְׁעוֹרוֹת, כְּמוֹ שְׁבָאֲרָנוּ בְּתַחֲלַת עָרוּבִין (א, יב). וְהַדִּינָר הוּא הַנִּקְרָא 'זֹוּ' בְּכָל מְקוֹם, בֵּין שִׁיְהִיָּה מִן הַפְּסָף הַטָּהוֹר בֵּין שִׁיְהִיָּה מִמְּטַבְּע אוֹתָן הַיָּמִים.

ט אִין פּוֹחֲתִין לְבְּתוּלָה מִמְּאֵתִים וְלְבַעֲוּלָה מִמְּאָה; וְכָל הַפּוֹחֲת – בְּעֵילְתָּ בְּעֵילַת זְנוּת. אֶחָד הַכּוֹתֵב אֶת הַכְּתָבָה בְּשֵׁטֶר, וְאֶחָד שֶׁהַעֲדוֹ עָלָיו עֲדִים, וְקִנְיֵנו מְמָנוּ, שְׁהוּא חַיֵּב לָהּ מְאָה אוּ מְאֵתִים – הָרִי זֶה מִתֵּר. וְכֵן אִם נָתַן לָהּ מִשְׁטָלְטִין לִיְנַגֵּד כְּתָבָתָה – הָרִי זֶה מִתֵּר לְבַעֲלָהּ, עַד שִׁיְהִיָּה לָהֶם פְּנָאִי לְכַתֵּב.

י הַכּוֹנֵס אֶת הָאִשָּׁה וְלֹא כְּתָב לָהּ כְּתָבָה, אוּ שְׁכַתֵּב וְאָבַד שֵׁטֶר הַכְּתָבָה, אוּ שְׁמַחְלָה כְּתָבָתָה לְבַעֲלָהּ, אוּ שְׁמַכְרָה לֹוּ כְּתָבָתָה – חֹזֵר וְכוֹתֵב לָהּ כְּתָבָה עַקְרָה, אִם רָצָה לְקַיְמָהּ, לְפִי שְׂאָסוּר לֹוּ לְאָדָם לְשִׁהוֹת עִם אִשְׁתּוֹ אֶפְלוּ שְׁעָה אַחַת בְּלֹא כְּתָבָה.

י אַבְל הַמוֹכֶרֶת כְּתֻבָּתָהּ לְאַחֵרִים בְּטוֹבַת הַנִּיָּה – אֵינוֹ צָרִיף לְכַתֵּב לָהּ כְּתֻבָּה אַחֶרֶת, שְׁלֹא תִקְנוּ כְּתֻבָּה אֲלֵא כְּדִי שְׁלֹא תִהְיֶה קֶלְהָ בְּעֵינָיו לְהוֹצִיאָהּ. וְאִם הוֹצִיאָהּ זֶה – מְשַׁלֵּם כְּתֻבָּה לְלוֹקַח, כְּדָרִף שֶׁהִיא מְשַׁלֵּם לָהּ אִם לֹא מִכְרָהּ.

יא הַמְּאַרְס אֶת הָאִשָּׁה וְכָתַב לָהּ כְּתֻבָּה, וְלֹא נִכְנְסָה לְחִפְּהָ – עֲדִין אַרוּסָה הִיא, וְאֵינָה נְשׂוּאָה, שְׂאִין הַכְּתֻבָּה עוֹשֶׂה נְשׂוּאִין. וְאִם מֵת אוֹ גֵרָשָׁה – גּוֹבֶה עֵקֶר כְּתֻבָּתָהּ מִבְּנֵי חַרְיָן, וְאֵינָה גּוֹבֶה תּוֹסֶפֶת כָּלֵל, הוֹאִיל וְלֹא נִכְנְסָה. אַבְל אִם אָרַס וְלֹא כָתַב כְּתֻבָּה, וּמֵת אוֹ גֵרָשָׁה וְהִיא אַרוּסָה – אֵין לָהּ כְּלוּם, וְאֶפְלוּ הָעֵקֶר, שְׁלֹא תִקְנוּ לָהּ עֵקֶר כְּתֻבָּה עַד שֶׁתִּנְשָׂא אוֹ עַד שֶׁיִּכְתַּב. וְהַמְּאַרְס אֶת בִּתּוֹ, וְכָתַב לָהּ הַמְּאַרְס כְּתֻבָּה, וּמֵת אוֹ גֵרָשָׁה כְּשֶׁהִיא נְעִרָה – כְּתֻבָּתָהּ לְאָבִיהָ, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוֹ (לעיל ג,יא).

שמחת הנישואין

יב וְכֵן תִּקְנוּ חֻכְמִים שְׁפָל הַנוֹשֵׂא בְּתוּלָה יִהְיֶה שְׂמֵחַ עִמָּה שְׁבַעַת יָמִים: אֵינוֹ עוֹסֵק בְּמִלְאָכָתוֹ, וְלֹא נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בְּשׂוֹק, אֲלֵא אוֹכֵל וְשׂוֹתֶה וְשְׂמֵחַ, בֵּין שֶׁהִיא בַּחֹר בֵּין שֶׁהִיא אֶלְמוֹן. וְאִם הִיתָה בְּעוּלָה – אֵין פְּחוּת מְשַׁלְּשָׁה יָמִים, שֶׁתִּקְנֶת חֻכְמִים הִיא לְבָנוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁיִּהְיֶה שְׂמֵחַ עִם הַבְּעוּלָה שְׁבַעַת יָמִים וְעִם הַבְּעוּלָה* – בְּכִי' י': עִם הַבְּעוּלָה.

בַּחֹר בֵּין אֶלְמוֹן.

יג יֵשׁ לוֹ לְאָדָם לְשֹׂא נְשִׁים רַבּוֹת כְּאַחַת בְּיוֹם אֶחָד, וּמִבְּרַף בְּרַפְתַּ חֲתָנִים לְכָל כְּאַחַד. אַבְל לְשִׁמְחָה, צָרִיף לְשִׂמְחַת עִם כָּל אַחַת וְאַחַת שִׁמְחָה הִרְאוּיָהּ לָהּ: אִם בְּתוּלָה – שְׁבַעַת; וְאִם בְּעוּלָה – שְׁלֹשָׁה. וְאֵין מְעַרְבִין שִׁמְחָה בְּשִׁמְחָה.

הימים הראויים לנישואין

יד מִתֵּר לְאָדָם לְאַרְס* בְּכָל יוֹם חַל, אֶפְלוּ בְּתִשְׁעָה בָּבֶט, בֵּין בְּיוֹם בֵּין בְּלִילָה. אַבְל אֵין נוֹשֵׂאִין נְשִׁים לֹא בְּעֶרֶב שַׁבָּת וְלֹא בְּאַחַד בְּשַׁבָּת, גְּזֵרָה שְׂמָא יְבוֹא לִידֵי חִלוּל שַׁבָּת בְּתַקּוּן הַסְּעוּדָה, שֶׁהַחֲתָן טְרוּד בְּסְעוּדָתוֹ. וְאֵין צָרִיף לוֹמַר שְׂאִסוּר לְשֹׂא בְּשַׁבָּת. וְאֶפְלוּ בְּחִלוּ שְׁלֹמֹעַד אֵין נוֹשֵׂאִין נְשִׁים, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוֹ (שביתת יום טוב ז,טו), לְפִי שְׂאִין מְעַרְבִין שִׁמְחָה בְּשִׁמְחָה, שְׁנֵאֲמַר: "מִלֵּא שְׁבַעַת זֹאת וְנִתְּנָה לָךְ גַּם אֶת זֹאת" (בראשית כט,בז). וְשֹׂאֵר הַיָּמִים מִתֵּר לְשֹׂא בְּכָל יוֹם שִׁירְצָה, וְהוּא שִׁיטְרַח בְּסְעוּדָת נְשׂוּאִין שְׁלֹשָׁה יָמִים קִדְּם יוֹם הַנִּשְׂוּאִין.

י הַמוֹכֶרֶת כְּתֻבָּתָהּ – שִׁמְחָה לְאָדָם אַחֵר אֵת הַזְּכוּת לְגִבּוֹת אֵת דְּמֵי כְּתוּבָתָהּ, אִם יִגְרַשׁ אוֹתָהּ בְּעֵלָה אוֹ אִם תִּתְּאֲלַמֵּן. וְאִם לֹא קָרָה אַחַד מִשְׁנֵי הַדְּבָרִים, הַפְּסִיד אֵת הַשְּׂקֵעָתוֹ. לְהוֹצִיאָהּ – לְגַרֵּשׁ אוֹתָהּ. לְלוֹקַח – לְמִי שִׁקְנָה אֵת דְּמֵי הַכְּתוּבָה.

יא מִבְּנֵי חַרְיָן – מִנְכָּסִים הַנְּמַצְאִים בִּיד הַבְּעַל, וְלֹא מִנְכָּסִים שִׁמְכָר אוֹתָם אוֹ נָתַן אוֹתָם לְאַחֵרִים. הַמְּאַרְס אֶת בִּתּוֹ – הַמְּקַדֵּשׁ אוֹתָהּ כְּשֶׁהִיא קִטְנָה (ראה לעיל ג,יא).

יב תִּקְנוּ חֻכְמִים – תִּקְנֶת מִשֶׁה רַבּוֹ (אבל א,א). וְכִיוּן שֶׁתִּיקֵן כֵּן מִדְּעוּתוֹ, הִרִי זֶה תִּקְנֶת חֻכְמִים (ראה סה"מ, כלל שני). בְּשׂוֹק – אִבֵּל בְּצַנְעָה מוֹתֵר לְסַחֹר (ק). אֶלְמוֹן – אֶלְמוֹן. עִם הַבְּתוּלָה שְׁבַעַת יָמִים וְעִם הַבְּעוּלָה* – בְּכִי' י': עִם הַבְּעוּלָה.

יג יֵשׁ לוֹ – רִשְׁאֵי (להסתייגות במספר הנשים ראה להלן יד,ה). וְאֵין מְעַרְבִין שִׁמְחָה בְּשִׁמְחָה – שִׁמְחַת הַנִּשְׂוּאִין הַמוֹקְדֶּשֶׁת לְכֻלָּה הַחֲדָשָׁה צְרִיכָה לִהְיוֹת מִיּוֹדֶתת רַק לָהּ.

יד מִתֵּר לְאָדָם לְאַרְס* – שִׁמְכָר יִקְדִּימוֹ אַחֵר (ירושלמי ביצה ה,ב), וְכֵן הַנּוֹסֵחַ בְּמִקְרוֹת וּבְחֻלְק מִכְּתָבֵי הַיָּד (י). בְּכִי' ק,מ': לְשֹׂא. אֶפְלוּ בְּתִשְׁעָה בָּבֶט – שְׂאִין בּוֹ שִׁמְחָה. בְּעֶרֶב שַׁבָּת – בְּיוֹם שִׁשִּׁי. בְּאַחַד בְּשַׁבָּת – בְּיוֹם רִאשׁוֹן. שְׁנֵאֲמַר – בְּדַבְּרֵי לְבָן לִיעֻקֵּב לְאַחֵר שִׁנְשָׂא אֵת לָאָה: "מִלֵּא שְׁבַעַת זֹאת וְנִתְּנָה לָךְ גַּם אֶת זֹאת" (הש"לם אֵת שְׁבַעַת יְמֵי הַנִּשְׂוּאִין שְׁלָה, וְזֹאת תּוֹכֵל לְשֹׂאֵת אֵת רַחֵל)". שְׁלֹשָׁה יָמִים קִדְּם יוֹם הַנִּשְׂוּאִין – כְּדִי שֶׁתִּהְיֶה הַכְּנֵת הַשִּׁמְחָה הַכְּנֵת הַרְאוּיָה לְבֵית יִשְׂרָאֵל (פ"ה"מ כְּתוּבֹת א,א).

טו טענת פתולים – הטוען שאשתו לא הייתה בתולה בשעה שנשא אותה לאישה, שדמי כתובתה פחותים, או שטוען שהקידושין היו מקח טעות, ואינו צריך לשלם דמי כתובתה (להלן ט-טו).

טו מקום שאין בית דין יושבין בו אלא בשני ובחמישי בלבד – בתולה נשאת ביום רביעי; שאם הייתה לו טענת פתולים, ישכים לבית דין. ומנהג חכמים הוא, שהנזשא את הבעולה – ישא בחמישי, כדי שיהיה שמת עמה חמישי וערב שבת ובשבת, ויצא למלאכתו ביום הראשון.

הזמן בין הקידושין לנישואין

טז ותבעה הבעל לנשואין – ביקש להכניס אותה לביתו בעודה קטנה. ואין ראוי לעשות כן – ואפילו את הקידושין אין ראוי לעשות כשהיא קטנה (לעיל ג,ט). **יז** לפרנס את עצמה – בהכנותיה האישיות לחתונה, כגון הכנת תכשיטיה (רש"י כתובות נז,א), ואפשר שיש בדבר גם משום הכנה נפשית לחיי הנישואין.

טז המאָרס בתו קטנה, ותבעה הבעל לנשואין – בין היא בין אביה יכולין לעכב שלא תנשא, עד שתגדיל ותעשה נערה; ואם רצו ויכנסו – כונס. ואין ראוי לעשות כן. **יז** ארסה ושהה כמה שנים, ותבעה לנשואין והרי היא נערה – נותנין לה שנים עשר חדש מיום התביעה לפרנס את עצמה ולתקן מה שהיא צריכה לו, ואחר כך תנשא.

יז מיום הבגור – מן היום שנעשתה בוגרת, משהיא בת יותר מ12 וחצי (ראה לעיל ב,ב), שמן הסתם כבר הכינה את עצמה לנישואין, ואינה רוצה להתמהמה עוד (המאירי כתובות נז,ב).

יז תבעה אחר שבגרה – נותנין לה שנים עשר חדש מיום הבגור; וכן אם קדשה ביום הבגור – נותנין לה שנים עשר חדש מיום הקדושין, שהוא יום הבגור.

יז קדשה אחר שבגרה – אם עברו עליה שנים עשר חדש בבגרותה ואחר כך נתקדשה, אין נותנין לה אלא שלשים יום מיום שתבעה. וכן המאָרס את הבעולה – נותנין לה שלשים יום מיום התביעה.

יח לפרנס את עצמו – בצורכי הסעודה וכדומה, ואפשר שיש הכנה נפשית לחיי הנישואין גם לחתן.

יח כשם שנותנין זמן לאשה משתבעה הבעל לפרנס את עצמה ואחר כך תנשא, כך נותנין לאיש זמן לפרנס את עצמו משתבעה אותו האשה. וכמה נותנין לו? כמו שנותנין לה: אם שנים עשר חדש – שנים עשר חדש; ואם שלשים יום – שלשים יום.

יט נתחייב במזונותיה – חייב לזון אותה כחובת כל בעל לזון את אשתו. פירסה נדה – ראתה דם נידה.

יט הגיע זמן שנתנו לאיש, ולא נשאה – נתחייב במזונותיה, אף על פי שלא כנס. ואם הגיע הזמן באחד בשבת או בערב שבת – אינו מעלה לה מזונות לאותו היום, מפני שאינו יכול לכנס. וכן אם חלה הוא או היא, או שפירסה נדה כשהגיע הזמן – אינו מעלה לה מזונות, שהרי אינה ראויה להנשא עד שתטהר או תבריא, וכן הוא אינו יכול לשא אשה עד שיבריא.

פָּרֶק אֶחָד עָשָׂר

3

סְכוּמֵי הַכְּתוּבָה וְטַעֲנַת בְּתוּלִים

סְכוּמֵי הַכְּתוּבָה

א₁ הַנוֹשֵׂא בְּתוּלָה שֶׁנִּתְאַלְמְנָה אוֹ נִתְגַּרְשָׁה אוֹ נִחְלָצָה: אִם מִן הָאָרוּסִין נִתְאַלְמְנָה אוֹ נִתְגַּרְשָׁה אוֹ נִחְלָצָה – כְּתֻבָּתָהּ מֵאֲתִים; וְאִם מִן הַנְּשׂוּאִין – כְּתֻבָּתָהּ מֵאָה; שֶׁמִּשְׁנֵשֵׁאת – הִרִי הִיא כְּבֻעוּלָה.

א₂ וְכֵן הַנוֹשֵׂא בְּתוּלָה מִשְׁחַרְרַת אוֹ גֵּירַת אוֹ שְׂבוּיָה: אִם נִשְׁתַּחֲרָה הַשְּׂפָחָה וְנִתְגַּיְרָה הַגֵּוְיָה וְנִפְדֵּת הַשְּׂבוּיָה, וְהֵן פְּחוּתוֹת מִשְׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד – כְּתֻבָּתָן מֵאֲתִים; וְאִם הֵיוּ בְּנוֹת שְׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד וְמַעַלָּה – כְּתֻבָּתָן מֵאָה.

ב וּמִפְּנֵי מָה תִּקְנֵוּ חֲכָמִים לְאֵלוּ כְּתֻבָּה מֵאָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵן בְּתוּלוֹת? הוֹאִיל וְחֻזְקַת הַנְּשׂוּאָה שֶׁתִּבְעַל, וְחֻזְקַת הַשְּׂפָחָה וְהַנְּכָרִית וְהַשְּׂבוּיָה שֶׁתִּבְעַל – תִּקְנֵוּ לָהֶן מֵאָה בֵּין נִבְעְלוּ בֵּין לֹא נִבְעְלוּ, וְהִרִי הֵן כְּבֻעוּלוֹת לְכָל דְּבָר.

ג₁ מִכַּת עֵץ – כְּתֻבָּתָהּ מֵאָה. אֶפְלוּ נִשְׂאָה עַל מְנַת שְׁהִיא בְּתוּלָה שְׁלֵמָה, וְנִמְצְאָת מִכַּת עֵץ – כְּתֻבָּתָהּ מֵאָה.

ג₂ קִטְנָה מִכַּת שְׁלֹשׁ שָׁנִים וְלִמְטָה שֶׁנִּבְעְלָה – אֶפְלוּ בָּא עָלֶיהָ אָדָם גָּדוֹל, כְּתֻבָּתָהּ מֵאֲתִים; סוּפָה שֶׁתַּחְזֹר בְּתוּלָה כְּשֶׁאָר הַבְּתוּלוֹת. וְכֵן גְּדוּלָה שֶׁבָּא עָלֶיהָ קִטָּן מִבֶּן תִּשְׁעֵי שָׁנִים וְלִמְטָה – כְּתֻבָּתָהּ מֵאֲתִים כְּאֵלוּ לֹא נִבְעְלָה כָּלָל; שֶׁבִּיאַת בֶּן תִּשְׁעֵי שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד בִּיאָה, פְּחוּת מְזָה אֵין בִּיאָתוֹ בִּיאָה.

נשים שלא תיקנו להן כתובה

ד₁ בְּתוּלָה שֶׁהִיא בּוֹגְרַת אוֹ סוּמָה אוֹ אֵילוּנִית – כְּתֻבָּתָן מֵאֲתִים; אֲבָל הַחֲרָשֶׁת וְהַשׁוּטָה – לֹא תִקְנֵוּ לָהֶן חֲכָמִים כְּתֻבָּה.

ד₂ הַשׁוּטָה – לֹא תִקְנֵוּ לָהּ נִשׂוּאִין כָּלָל. וְהַחֲרָשֶׁת – אֵף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לָהּ נִשׂוּאִין מִדְּבָרֵיהֶם, לֹא תִקְנֵוּ לָהּ כְּתֻבָּה, כְּדִי שְׁלֹא יִמְנְעוּ וְלֹא יִשְׂאוּ אוֹתָהּ. וְכִשֶּׁם שֶׁאֵין לָהּ כְּתֻבָּה, כְּדִי אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת וְלֹא תִנְאֵי מִתְנַאֲנֵי כְּתֻבָּה. וְאִם כְּנִסָּה חֲרָשֶׁת וְנִתְפַקְּחָה

א₁ נִחְלָצָה – לְמוֹשֵׁג חֲלִיצָה, רָאָה הַבִּיאֹר בְּפִתִּיחַת הַסֵּפֶר. כְּתֻבָּתָהּ מֵאֲתִים – נִתְבָּאָר לְעִיל י'ז-ח. הִרִי הִיא כְּבֻעוּלָה – גַּם אִם לֹא נִבְעְלָה (רָאָה לַהֲלֹן ב').

א₂ מִשְׁחַרְרַת – שְׂפָחָה גוּיָה שֶׁנִּשְׂתַּבְּלָה לְעַבְדוֹת וְנִשְׁתַּחֲרָרָה, טוֹבֵלַת וְדִינָה כְּגִירוֹת (אִיסוּרֵי בִיאָה יב"ז; יג"ב). גֵּירַת – בֵּית דִּין יְכוּלִים לְגַיֵּיר אֶת הַקְּטָנָה, אֲךָ הִיא יְכוּלָה לְהַבִּיעַ אֶת מַחְאָתָה עַל גִּירָה וּלְבַטְלוּ כְּשֶׁתִּגְדֹּל. לְכֵן דְּמֵי כְּתוּבָתָהּ תְּלוּיִים בְּגִירוֹר שְׁלֵם (לְתַבִּיעַת כְּתוּבָתָהּ כְּקַטְנָה רָאָה מַלְכִים י'א). פְּחוּתוֹת מִשְׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד – גַּם אִם נִבְעְלוּ, בְּתוּלֵיהֶן חוֹרוּם לְאַחַר זְמַן (לַהֲלֹן א').

ב וְחֻזְקַת הַנְּשׂוּאָה שֶׁתִּבְעַל... הִרִי הֵן כְּבֻעוּלוֹת לְכָל דְּבָר – הַהֲנַחָה הִיסוּרִית הִיא שְׁנַשִּׁים אֵלוּ נִבְעְלוּ, וְחֻזְקוֹת חֲכָמִים תּוֹקְנֵוּ לְרֹב הַמַּקְרִים, וְלִכֵּן הַתְּקִנָּה חָלָה גַּם אִם לֹא נִבְעְלוּ בְּפוּעַל. הַהֲנַחָה הִיא שֶׁהַשְּׂבוּיָה נִבְעְלוּ בִּיּוֹ שׂוּבִיָּה, הַשְּׂפָחוֹת בִּיּוֹ הַסּוֹכְבִים אוֹתָן (רָאָה עֲבָדִים י"ז, ט"ו; ט"ז). וְהַנְּכָרִית כְּבֹר מַצְעִירוֹתֶיהָ נִבְעְלוּ בְּלֹא נִשׂוּאִין בִּיּוֹ הַגּוּיִים שְׁטוּפֵי זִמָּה.

ג₁ מִכַּת עֵץ – שְׁקוּרֹם הַבְּתוּלִים שֶׁלָּה נִקְרַע מִפְּצִיעָה (לַהֲלֹן י'). עַל מְנַת שְׁהִיא בְּתוּלָה שְׁלֵמָה – שְׁלֹא יָדַע שֶׁהִיא מוֹכַת עֵץ. וְנִמְצְאָת מִכַּת עֵץ כְּתֻבָּתָהּ מֵאָה – וְאִינָה מִפְּסִידָה אֶת כָּל דְּמֵי כְּתוּבָתָהּ, מָה שֶׁאֵין כֹּס אִם נִבְעְלָה (לַהֲלֹן ח וְאֵילָן).

ג₂ סוּפָה שֶׁתַּחְזֹר בְּתוּלָה – לְבִסְתוֹף יִתְאַחַז קְרוֹם הַבְּתוּלִים שֶׁלָּה. שֶׁבִּיאַת בֶּן תִּשְׁעֵי שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד בִּיאָה – וְדָבָר זֶה הִלְכָה מִפִּי הַקַּבְלָה (יִיבּוֹם וְחֲלִיצָה א"ט), כְּלוּמֵר דִּין שֶׁהַתְּקַבֵּל בְּמִסּוֹרַת הַדּוֹרוֹת אִישׁ מִפִּי אִישׁ עַד מִשָּׁה רַבְּנוּ (ק').

ד₁ סוּמָה – עִוּוֹרַת. בּוֹגְרַת, אֵילוּנִית, חֲרָשֶׁת, שׁוּטָה – לְהַגְדֵּרְתָן רָאָה לְעִיל פֶּרֶק ב'. לְדִינָהּ שֶׁל הָאֵילוּנִית רָאָה לַהֲלֹן כד, א-ג.

ד₂ שֶׁיֵּשׁ לָהּ נִשׂוּאִין מִדְּבָרֵיהֶם – שֶׁתִּיקְנֵוּ לָהּ חֲכָמִים שֶׁתִּנְשֵׂא (לְעִיל ה"ט), כְּדִי שֶׁ"לֹא תִשְׂאָר פְּנוּיָה לְעוֹלָם" (יִיבּוֹם

וְחֲלִיצָה ה"בג). מְזוֹנוֹת – חוֹבַת הַבַּעַל לְסַפֵּק מְזוֹן לְאִשְׁתּוֹ (לְפָרְטֵי הַחַיִּיב רָאָה לַהֲלֹן יב, וְאֵילָן). תְּנַאֲנֵי כְּתֻבָּה – הַהֲתַחֲיִיבוּת הַנּוֹכְרוֹת בְּכְתוּבָה (מְפּוֹרְטוֹת לַהֲלֹן יב, ב). כְּנִסָּה – נִשָּׂא אוֹתָהּ לְאִישָׁה כְּשֶׁהַכְּנִיסָה אוֹתָהּ לְבִיתוֹ (לְעִיל י"א). נִתְפַקְּחָה – נִתְרַפְּאָה מִחֲרָשֶׁתָּהּ.

וּכְתַבְתָּהּ מֵאָה – שהרי כעת היא בעולה.
ה נָשָׂא... שׂוּטָה – שנשא אותה אדם
 לאישה שלא על דעת בית דין, והם חיים
 כאישה וכבעל כדת וכדין (י). **מִפְּנֵי**
שְׂרָצָה לְהִזְיֵק נָכְסִיו – שהסכים מדעתו
 לשלם ולגרוע מרכושו.

ו נִשְׁתַּפָּה – נעשה שפוי, הבריאה. אין
 לְנִשְׁיֵהוּ עֲלֵיהֶן כָּלוּם – אינן יכולות
 לחבוע את דמי כתובתן, מפני שבשעת
 הנישואין לא היה הבעל בן דעת כדי
 שיתחייב בכתובה. **בְּמָקוֹם שְׂאִיִן תִּקְנַת**
חֲכָמִים עוֹמֶדֶת – חכמים לא תיקנו לו
 נישואין, מפני שנישואין עם שוטה לא
 יחזיקו מעמד זמן רב, "שאיין כוח בבן
 דעת לדרור עם השוטים בבית אחד"
 (גירושין י, כג).

ו לא תקנו לו חכמים נישואין –
 "ואסור להשיא אישה לקטן, שזה כמו
 זנות היא" (איטורי ביאה כא, כה). **וְסוֹפּוֹ**
לְבוֹא לְיַדֵּי נִשְׂוֹאִין גְּמוּרִין – כשיגדל,
 יוכל לשאת אישה בנישואין גמורים,
 ואין סיבה שיתקנו לו חכמים נישואין
 מיוחדים, מפני שיש לו תקנה כשיגדל.
כְּדֵי שְׂלֵא יִנְהַגּוּ בָּהּ מְנַהֵג הַפֶּקֶר – תיקנו
 חכמים תקנה רק לקטנה שאין לה אב. כי
 אם יש לה אב, אביה יכול לקדש אותה
 ולהשיא אותה מן התורה (לעיל ג, יא),
 אבל ביתומה שאין לה אב שישגיח
 עליה, יש חשש גדול שינהגו בה מנהג
 הפקר בזנות. **וְאִין מְשִׂאִין אֶת הַקָּטָן** –
 לאחר שנהיה בן 13, ואין ידוע אם הביא
 שתי שערות כסימנים של בגרות גופנית
 (כמבואר לעיל ב, ב), אם לאו.

ז קָטָן... שְׂנָשָׂא אִשָּׁה – באופן עצמאי,
 שהרי בית דין לא היה משיא אותו. **אִפְלוּ**
בֶּן תִּשְׁעֵי שָׁנִים יוֹם אֶחָד – שביאתו ביאה
 (לעיל א). **עֶקֶר כְּתֻבָּה** – חלק הכתובה שהוא

בגדר חובה (לעיל י, ט). **מְנָה*** – מאה דינר, מפני שהיא כבר בעולה כשהוא מקיים אותה. בכ"י מילה זו אינה, ולפי זה אפשר
 שעיקר הכתובה הוא מנה או מאתיים ככלל אישה (וכן הוא בפה"מ כתובות ט, ח). **שְׂנַתְגִּיר הוּא וְאִשְׁתּוֹ** – שהם צריכים להינשא
 כדת משה וישראל (ק). **שְׂעַל מְנַת בֶּן קִימָה** – המשיך לחיות עמה כאשר על דעת שייתן לה כתובה, והרי היא בעולה.

ח בתולים – קפל עור דק בפתח איבר המין של האישה, ובו פתח צר המתרחב ונקרע (בדרך כלל בלוויית דימום)
 בעת קיום יחסי אישות בפעם הראשונה. **אִין לוֹ טַעֲנַת בְּתוּלִים** – שהרי ייתכן שבא עליה.

ט לא מצאתיה בתולה – ולכן איני חייב לשלם לה את עיקר כתובתה (להלן טו). **וְשִׁנֵּי סִימְנֵין הֵן לְבְּתוּלִים** – ושניהם צריכים
 להתקיים כדי שתישב בתולה. והדוחק הנזכר כאן הוא דוחק הכניסה דרך קרום הבתולים (למעט במקרים מיוחדים, המפורטים להלן יב).

– יש לה כתבה ותנאיי כתבה, וכתבתה מאה. **ה נָשָׂא**
חַרְשָׁת או שוטה וכתב להן מאה מנה – כתבתן קימת, מפני
 שרצה להזיק נכסיו.

ו חרש או שוטה שנישאו נשים פקחות – אף על פי שנתפקח
 החרש ונשתפחה השוטה, אין לנשיהן עליהן כלום. **רצו לקימן**
אחר שהבריא – יש להן כתבה מאה. ואם בית דין הן שהשיאו
 החרש, וכתבו לה כתבה על נכסיו – נוטלת כל מה שכתבו לה
 בית דין. **אבל השוטה** – אין בית דין משיאין אותה; **במקום**
שאיין תקנת חכמים עומדת – לא תקנו לו נישואין.

ו וכן קטן – לא תקנו לו חכמים נישואין, הואיל וסופו
 לבוא לידי נישואין גמורין. ומפני מה תקנו נישואין לקטנה,
 ואף על פי שהיא באה לידי נישואין גמורין? **כדי שלא ינהגו**
בה מנהג הפקר. ואין משיאין את הקטן עד שבודקין אותו
 ויודע שהביא סימנין.

ז קטן, אפלו בן תשע שנים יום אחד, שנישא אשה – אין
 לה כתבה; ואם הגדיל וקימה אחר שהגדיל – יש לה עקר
 כתבה, מנה*. **וכן גר שנתגיר הוא ואשתו** – כתבתה מנה,
 שעל מנת בן קימה.

טענת בתולים

ח כל בתולה שכתבתה מאתיים – יש לה טענת בתולים;
 וכל שכתבתה מנה או שלא תקנו לה חכמים כתבה – אין
 לה טענת בתולים. **והמתיחד עם ארוסתו קדם נישואין** – אין
 לו טענת בתולים.

ט ומה היא טענת בתולים? זה שנישא בתולה שחזקתה
 שהיא בתולה, וטען ואמר 'לא מצאתיה בתולה'. **ושני**
סימנין הן לבתולים: האחד – דמים ששותתין ממנה בסוף
 ביאה ראשונה; והשני – הדחק שיםמצא בה בכיאה ראשונה
 בשעת התשמיש.

י הנושא בתולה שכתבתה מאתים, וטען ואמר 'לא מצאתיה בתולה' – שואלין אותה. אם אמרה 'אמת הוא, לא מצאתי בתולה, מפני שנפלתי והפני עין' או 'קרקע', והלכו בתולי' – הרי זו נאמנת, ותחזור כתבתה למנה. אף על פי שהוא טוען ואומר 'שמה איש בא עליך, ואין לך כלום' – אין משגיחין בטענתו. ויש לו להחרים סתם שלא בא עליה איש, שאין הדבר לו ודאי.

יא אמרה היא 'אמת אמר שלא מצאתי בתולה, ואיש בא עלי באנס אחר שנתארסתי לו' – הרי זו נאמנת, וכתבתה מאתים כמות שהיתה. ואם טען ואמר 'שמה עד שלא ארסתיך נאנסת, ומקחי מקח טעות'; או 'אחר שארסתיך נבעלת ברצונך' – הרי זה מחרים סתם על מי שטוען שקר כדי לחיבני ממון שאיני חייב בו.

יב טען ואמר 'לא מצאתיה בתולה', והיא אומרת 'לא בא עלי, ועדין בתולה אני' – בודקין אותה או חוזר ובוועל בפני עדים.

יב אמרה 'בא עלי, ובתולה מצאתי ככל הבתולות, ושקר הוא טוען', שואלין אותו ואומרים לו 'מה היתה הדבר עד שאמרתי שאינה בתולה?'. אם אמר 'מפני שלא מצאתי דם' – בודקין במשפחתה, שמה אין להם דם פלל, לא דם נדה ולא דם בתולים. אם נמצאו פלן פן – הרי זו בחזקתה. לא נמצאו בנה משפחתה פן – בודקין אותה, שמה חלי גדול יש בה שייבש לחלוחית האברים, או שמה היתה מתענה ברעב; ומרטיבין אותה ומאכילין אותה ומשקין אותה עד שתבריא, ותבעל שניה, ונראה אם תוציא דם אם לאו. ואם אין שם לא חלי ולא רעב ולא פיוצא בו – הרי זו טענת בתולים. ואף על פי שמצא דחק בעת התשמיש – הואיל ולא יצא דם, אין כאן בתולים; שכל בתולה יש לה דם, בין קטנה בין נערה בין בוגרת, אלא מפני החלי, כמו שאמרנו.

יב ואם אמר 'מפני שלא מצאתי דחק, אלא פתח פתוח מצאתי' – שואלין על שנותיה, שמה בוגרת היא; שרב הבוגרות אין להן דחק שמרגישין בו הרבה, שהרי גדלה ונתרפו אבריה וכלו בתוליה. ואם לא בגרה עדין – אומרים לו 'שמה היתה או בעלתה בנחת הרבה, ולפיכך לא הרגשתה בדחק?'. אם אמר 'לא כן, אלא ודאי פתח פתוח

י ותחזור כתבתה למנה – כדין מוכת עין (לעיל ג). ואין לך כלום – ואין מגיע לך כלום כדמי כתובה, מפני שהטעית אותי כשנשאתי אותך על דעת שאת בתולה. יש לו להחרים סתם – החרם הוא קללה. בדיני ממונות, החרם נעשה באמירה כללית בלא לנקוב בשמו של אדם מסוים ("סתם"), והוא תקנת גאונים הבאה למנוע מבעלי דין לטעון טענות שקר ולהיפטר מחיובים ממוניים (שלוחן ושותפין ג.א. לענין האמירה, שהיא בכל דיני ממונות, ראה מ"מ שכירות ב.ח). שאין הדבר לו ודאי – מכיוון שטענתה היא בגדר ודאי וטענתו ספק, אינו יכול להשביע אותה אלא רק להחרים (ראה להלן טז).

יא ומקחי מקח טעות – שהרי נשא אותה על דעת שהיא בתולה, והתחייב בכתובה בטעות. אחר שארסתיך נבעלת ברצונך – והמזנה תחת בעלה מפסידה את דמי כתובתה (להלן כד, יז), מה שאין כן האנוסה (שם כד, כב).

יב בודקין אותה – אם היא בתולה. חוזר ובוועל בפני עדים – ראה לעיל ג, ה, בביאור.

יב מה היתה הדבר עד שאמרתי – מה קרה שגרם לך לחשוב שאין לה בתולים. מרטיבין אותה – מורים לה להיכנס למרחץ, כדי לבטל את השפעת החולי שייבש לחלוחית האיברים. טענת בתולים – טענות מתקבלת, והוא פטור מלשלם לה את עיקר כתובתה.

יב פתח פתוח מצאתי – חשתי שאינה בתולה. הטייתה – לא בעלת כשאר בני אדם, אלא בהטיית הגוף. בנחת הרבה – באיטיות.

וְאֵף עַל פִּי שְׂעִיזָא הֲדָם – שמשֵׁבֶר
שֶׁהוּא דָם שִׁיזָא מִפְּצַע אוֹ דָם נִידוּת
(הלקט, הובא בק.).

יג. גְּאוּנִים – ראה לעיל ו, יד. אֵינן לָהּ
טַעֲנָת – אי אפשר לטעון נגדה. וּכְבָר
בְּדַקְתִּי עַל סְפָרִים רַבִּים וְקִדְמוּנִים
– כדרכו לחקור אחר נוסחאות, כמו
שהוא מעיד במקום אחר: "וכבר
חקרתי על הנוסחאות הישנות... והגיע
לידי במצרים מקצת תלמוד ישן כתוב
על הגוילים [כמו ספרי תורה], כמו
שהיו כותבין קודם לזמן זה בקרוב
מחמש מאות שנה [בסביבות שנת
650 לספירה]" (מלווה ולווה טו, ב). שְׂאִין
לְבוּגָת אֲלָא טַעֲנַת דְּמִים בְּלִבְד –
למעשה, קשה להתבסס על טענת פתח
פתוח ולחייב על פיה ממון, מפני שיש
הבדל בין הנשים בעניין זה, וקשה לדעת
אם הפתח פתוח עקב בעילה או באופן
טבעי (ק.).

יד. חֲכָמִים הֵם שֶׁתְּקִינוּ... וְהֵם הִתְקִינוּ
וכו' – חכמים תיקנו את תקנת הכתובה
(כדלעיל י, ט), ולכן הם רשאים לבטל אותה,
וכאן הלכו אחר הנחה משפטית פשוטה
(=חזקה), שאם לא היה יטוד לדבריו,
לא היה טוען כן, לאחר שטרח הרבה
בהוצאות החתונה ושמחתה. **טו. אֵם**
נִסְתְּרָה – אם התייחדה עם בעלה. מִיָּד
– אבל אם שתק, ורק לאחר זמן טען
שנסתרה, נראים הדברים שזו עלילה.

טז. לְהַפְסִידָה עֵקֶר כְּתֻבָּה – שעיקר
הכתובה, מאתיים זוז לבתולה, הוא
מתקנת חכמים, והם תיקנו שיהיה
הבעל נאמן (מכבואר בהלכה הקודמת). אֲבָל
הַתּוֹסֵפֶת יֵשׁ לָהּ – שתוספת הכתובה היא
מחמת התחייבותו של הבעל מרצונו
(לעיל י, ט), ואינו יכול להיפטר ממנה בלא
ראיה ברורה. יֵשׁ לוֹ לְהַשְׁבִּיעָה – רשאי

הוא לתבוע ממנה להישבע, בדומה ללווה הטוען נגד המלווה, שכבר פרע את חובו (מלווה ולווה יד, ב-ג; מ"מ; י'). בְּנִקְיֻטָּה
חֲפִץ – אחיות ספר תורה בעת ההשבעה או תפילין בתלמיד חכמים (שבועות יא, ח; יא, יב). ובמקום צורך, אפשר להשביעו
על התנ"ך (ש"ת 50). כְּדִין כָּל הַנְּשָׁבְעִין וְנוֹטְלִין – כמו בשבועות מתקנת חכמים, שהתובע נשבע בהן וגובה את חובו,
הנעשות כעין של תורה, בנקיטת חפץ (טוען ונטען א, ב-ג). וְאֵינן לָהּ הִיא לְהַשְׁבִּיעוֹ – אם אינה רוצה להישבע, אינה יכולה
לחייב אותו להישבע, ויפטר מלשלם (זו שבועת היסת הנעשית שלא בנקיטת חפץ, כד"ן מי שכופר בכל, שהוא נשבע ונפטר. ראה להלן יב, 2א).

יז. לְקַיְמָה – להמשיך להיות נשוי לה (לענין כהן ראה לעיל ביאור ט). אַחַר שֶׁהַפְסִידָה עֵקֶר כְּתֻבָּתָה – כשהתברר שלא
הייתה בתולה.

הִיָּה' – הרי זו טענת בתולים לכל בתולה שלא בגרה, בין
קטנה בין נערה, בין בריאה בין חולה; שְׁכַל בְּתוּלָה נַעֲרָה
– פתחה סתום הוא. וְאֵף עַל פִּי שְׂעִיזָא הֲדָם – הוֹאִיל וּמִצָּא
פֶּתַח פְּתוּחַ, אֵינן כְּאֵן בְּתוּלִים.

יג. יֵשׁ גְּאוּנִים שֶׁהוּרִו, שֶׁהוּבְגָרְת – אין לה טענת דמים, ויש
לה טענת פתח פתוח. וְאֵינן דְּרָךְ הַתְּלֵמוּד מְרָאָה דְּבָר זֶה,
וְטַעוֹת הִיָּתָה בְּנִסְחָאוֹת שְׁלֵהֶן; וּכְבָר בְּדַקְתִּי עַל סְפָרִים רַבִּים
וְקִדְמוּנִים, וּמִצָּאתִי שֶׁהַדְּבָר כְּמוֹ שֶׁאֲמַרְנוּ, שְׂאִין לְבוּגָת
אֲלָא טַעֲנַת דְּמִים בְּלִבְד.

נאמנות בטענת בתולים

יד. חֲכָמִים הֵם שֶׁתְּקִינוּ עֵקֶר כְּתֻבָּה לְאִשָּׁה, וְהֵם הִתְקִינוּ וְאֲמָרוּ
שְׁכַל הַטּוֹעֵן טַעֲנַת בְּתוּלִים וְהָאִשָּׁה מִכְחָשֶׁת אוֹתוֹ – נֶאֱמַן,
וְעֲלִיהָ לְהִבְיָא רְאִיָּה, לֹא עַל הָאִישׁ; שְׁחֻזְקָה הִיא שְׂאִין אָדָם
טוֹרַח בְּסַעֲוֵדָה וּמִפְּסִידָה, וְהוֹפֵךְ שֶׁמְחַתּוֹ אֲבָל. **טו. וְעַד**
מְתִי יֵשׁ לוֹ לְטַעֵן טַעֲנַת בְּתוּלִים? אִם נִסְתְּרָה – מִיָּד; וְאִם לֹא
נִסְתְּרָה – אֲפֹלוּ לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם.

טז. הוּרִו כָּל הַגְּאוּנִים, שֶׁזֶה שֶׁאֲמָרוּ חֲכָמִים שֶׁהוּא נֶאֱמַן אִם
הִכְחִישָׁתוּ – לְהַפְסִידָה עֵקֶר כְּתֻבָּה; אֲבָל הַתּוֹסֵפֶת – יֵשׁ לָהּ,
אֲלָא אִם כֵּן נוֹדַע בְּרָאִיָּה בְּרוּרָה שֶׁהִיָּתָה בְּעוֹלָה אוֹ שֶׁהוֹדַת
לוֹ שֶׁהִיא בְּעוֹלָה קֹדֶם שֶׁתְּאָרֶס, וְהִטְעֵתוּ. לְפִיכֵף יֵשׁ לוֹ
לְהַשְׁבִּיעָה בְּנִקְיֻטָּה חֲפִץ כְּדִין כָּל הַנְּשָׁבְעִין וְנוֹטְלִין, וְאַחַר
כֵּף תְּגַבֶּה הַתּוֹסֵפֶת. וְאֵינן לָהּ הִיא לְהַשְׁבִּיעוֹ שְׁלֹא מִצָּאָה
בְּתוּלָה וְאַחַר כֵּף תְּפַסִּיד עֵקֶר כְּתֻבָּה, שְׁחֻזְקָה הִיא שְׂאִין
אָדָם טוֹרַח בְּסַעֲוֵדָה וּמִפְּסִידָה. וְיֵשׁ לָהּ לְהַחְרִים סֵתֶם עַל מִי
שֶׁטַּעֵן עָלֶיהָ שֶׁקָּר.

יז. הָרִי שֶׁרְצָה לְקַיְמָה אַחַר שֶׁהַפְסִידָה עֵקֶר כְּתֻבָּתָה – חוֹזֵר
וְכוֹתֵב לָהּ מְאָה, לְפִי שֶׁאֲסוּר לְאָדָם לְשֹׁהֵת עִם אִשְׁתּוֹ שֶׁעָה
אַחַת בְּלֹא כְּתֻבָּה, כְּמוֹ שֶׁבְּאֲרָנוּ (לעיל י, ט).

פרק שנים עשר

החובות והזכויות; המזונות

חובות הבעל וחובותיו

א כְּשֶׁנִּשְׂאָ אָדָם אִשָּׁה, בֵּין בְּתוּלָהּ בֵּין בְּעוּלָהּ, בֵּין גְּדוּלָהּ בֵּין קִטְנָהּ, אַחַת בֵּת יִשְׂרָאֵל וְאַחַת הַגִּיטָה אוֹ הַמִּשְׁחָרְתָּה – יִתְחַיֵּב לָהּ בַּעֲשָׂרָה דְּבָרִים, וְיִזְכֶּה בְּאַרְבָּעָה דְּבָרִים. **ב**, וְהָעֲשָׂרָה – שְׁלֹשָׁה מִהֶן מִן הַתּוֹרָה, וְאֵלוֹ הֵן: "שְׂאֵרָה כְּסוּתָהּ וְעֹנֶתָה" (שמות כא,); "שְׂאֵרָה" – אֵלוֹ מְזוֹנוֹתֶיהָ, 'כְּסוּתָהּ' – כְּמִשְׁמָעוֹ, 'עֹנֶתָה' – לְבֹא עָלֶיהָ כְּדָרֵךְ כָּל הָאָרֶץ.

ב וְהַשְּׁבָעָה מִדְּבָרֵי סוֹפְרִים, וְכֻלָּן תְּנָאֵי בֵּית דִּין הֵם. הָאֶחָד מִהֶן – עֶקֶר הַכֶּתֶבָה; וְהַשְּׂאֵר – הֵן הַנִּקְרָאִין 'תְּנָאֵי כְּתָבָה', וְאֵלוֹ הֵן: לְרַפְאוּתָהּ אִם חָלְתָהּ, וְלִפְדוּתָהּ אִם נִשְׁבֵּיתָ, לְקַבְרָהּ כְּשֶׁתָּמוּת, וְלִהְיוֹת נְזוּנָת מִנְכָסֶיהָ וְיֹשֶׁבֶת בְּבֵיתוֹ אַחַר מוֹתוֹ כָּל זְמַן אֲלִמְנוּתָהּ, וְלִהְיוֹת בְּנוֹתֶיהָ מִמֶּנּוּ נְזוּנוֹת אַחֲרֵי מוֹתוֹ עַד שִׁיתְאַרְסוּ, וְלִהְיוֹת בְּנֵיהָ הַזְּכָרִים מִמֶּנּוּ יוֹרְשִׁין כְּתִבְתָּהּ יִתֵּר עַל חֻלְקָם בִּירְשָׁה שְׁעַם אַחֵיהֶם מֵאִשָּׁה אַחֶרָת.

ג וְהָאַרְבָּעָה שְׁזוֹכָה בָּהֶן – כָּלֵן מִדְּבָרֵי סוֹפְרִים, וְאֵלוֹ הֵן: לִהְיוֹת מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ שְׁלוֹ, וְלִהְיוֹת מְצִיאָתָהּ שְׁלוֹ, וְשִׁיחָהּ אוֹכֵל פְּרוֹת כָּל נְכִסֶּיהָ בְּחַיֶּיהָ, וְאִם מֵתָה בְּחַיֶּיהָ יִירָשָׁנָה. וְהוּא קוֹדֵם לְכָל אָדָם בִּירְשָׁה.

ד וְעוֹד תִּקְנֶנוּ חֻקִּים, שִׁיחָיו מַעֲשֵׂה יָדֵי הָאִשָּׁה כְּנֶגֶד מְזוֹנוֹתֶיהָ, וּפְדִיּוֹנָהּ כְּנֶגֶד אֲכִילַת פְּרוֹת נְכִסֶּיהָ, וּקְבוּרָתָהּ כְּנֶגֶד יִרְשָׁתוֹ לְכִתְבָתָהּ. לְפִיכָךְ, אִם אָמְרָה הָאִשָּׁה 'אֵינִי נְזוּנָת וְאֵינִי עוֹשֶׂה' – שׁוֹמְעִין לָהּ, וְאֵין כּוֹפִין אוֹתָהּ; וְאִם אָמַר הַבַּעַל 'אֵינִי זָנָךְ וְאֵינִי נוֹטֵל כְּלוּם מִמַּעֲשֵׂה יָדֶיךָ' – אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, שְׂמָא לֹא יִסְפְּקוּ לָהּ מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ בְּמְזוֹנוֹתֶיהָ. וּמִפְּנֵי זֶה יִתְחַשְּׁבוּ הַמְּזוֹנוֹת מִתְּנָאֵי הַכֶּתֶבָה.

ה כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלוֹ – אֵף עַל פִּי שְׁלֹא נִכְתְּבוּ בְּשֵׁטֶר כְּתָבָה, וְאִפְלוּ לֹא כְּתָבוּ כְּתָבָה עֲדִין, אֲלֹא נִשְׂא סֶתֶם – כִּינּוּן שְׁנֵשָׂא, זְכָה הַבַּעַל בְּאַרְבָּעָה דְּבָרִים שְׁלוֹ, וְזָכַת הָאִשָּׁה בַּעֲשָׂרָה דְּבָרִים שְׁלָהּ, וְאֵינֶן צְרִיכִין לְפָרֵשׁ.

התניית חובות וחובות

ו הַתְּנָה הַבַּעַל שְׁלֹא יִתְחַיֵּב בְּאֶחָד מִן הַדְּבָרִים שֶׁהוּא חַיֵּב בָּהֶן, אוֹ שֶׁהִתְנָת הָאִשָּׁה שְׁלֹא יִזְכֶּה הַבַּעַל בְּאֶחָד מִן הַדְּבָרִים

א הַמִּשְׁחָרְתָּה – רָאה לְעֵיל בִּיאור יא, א. **ב**, מְזוֹנוֹתֶיהָ – לִסְפֵק לָהּ אֵת מְזוֹנוֹתֶיהָ (לְפָרְטֵי הַחַיִּיב רָאה לְהֵלֵךְ י וְאֵילֵךְ). כְּמִשְׁמָעוֹ – לִסְפֵק לָהּ אֵת בַּגְדֵיהָ (יִתְבָּאֵר לְהֵלֵךְ פֶּרֶק יג). עֹנֶתָה – מִלְשׁוֹן עֵת, שְׁחַיִּיב לְקַיֵּים עִמָּה יִחְסִי אִישׁוֹת (אִם רְצָתָה) לְפָחוֹת פַּעַם אַחַת כֻּלָּ פֶּרֶק זְמַן מוּגַדֵּר (כַּמְבוּאֵר לְהֵלֵךְ בְּפֶרֶק יד).

ב מִדְּבָרֵי סוֹפְרִים – מִתְקַנֵּת חֻקִּים. תְּנָאֵי בֵּית דִּין – קַבִּיעָה שְׁקִבְעוּ חֻקִּים שִׁיתְחַיִּיב בָּהּ, כְּאֵילוֹ הוּא עֲצֻמוֹ הַתְּנָה זֹאת, וְאֵין זֶה תְּלוּי אִם כֻּתָב לָהּ בַּפּוֹעַל (לְהֵלֵךְ ה). עֶקֶר הַכֶּתֶבָה – תְּשׁוּלוּם מֵאֲתִיִּים דִּינָר לְבִתּוּלָהּ וּמֵאָה לְבַעּוּלָהּ, אִם יִגְרַשׁ אוֹתָהּ אוֹ יָמוּת (רָאה לְעֵיל פְּרָקִים יג-יא). לְרַפְאוּתָהּ, לְפְדוּתָהּ, לְקַבְרָהּ – רָאה לְהֵלֵךְ יד, יז-כד. וְלִהְיוֹת נְזוּנָת... כָּל זְמַן אֲלִמְנוּתָהּ – עַד שֶׁתִּגְבַּה אֵת כְּתוּבָתָהּ אוֹ תִּישָׂא לְאַחַר (רָאה לְהֵלֵךְ פֶּרֶק יח). וְלִהְיוֹת בְּנוֹתֶיהָ מִמֶּנּוּ נְזוּנוֹת – רָאה לְהֵלֵךְ יט, י-יא. יִתֵּר עַל חֻלְקָם בִּירְשָׁה שְׁעַם אַחֵיהֶם – בְּנֵי הָאִישָׁה יוֹרְשִׁים אֵת כְּתוּבַת אִמָּם, מִלְבַּד שֶׁאֵר יִרוּשַׁת הָאֵב, הַמִּתְחַלֶּקֶת בְּשׁוּוֹה בֵּין כָּל הַבְּנִים (רָאה לְהֵלֵךְ יא-ב).

ג מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ – שִׁכָּר עַבּוּדָתָה אוֹ תוֹצֵר עַבּוּדָתָה (רָאה לְהֵלֵךְ פֶּרֶק כא). מְצִיאָתָה – אִבְדָה שְׁמִצָּה, כְּדִין מְצִיאָה שְׁמִצָּה אַחַד מִבְּנֵי בֵּיתוֹ הָאֲחֵרִים (גוּלָהּ וְאִבְדָה יז, יג). אוֹכֵל פְּרוֹת כָּל נְכִסֶּיהָ – מִשְׁתַּמֵּשׁ בְּרוּחִים שְׁנִכְסִיָּה מִנִּיבִים, כְּגוֹן פִּירוֹת הַשְּׂדֵה שְׁלָה (רָאה לְהֵלֵךְ כב, ז). וְאִם מֵתָה בְּחַיֶּיהָ יִירָשָׁנָה – מְבוּאֵר לְהֵלֵךְ כב, א-ד.

ד כְּנֶגֶד – תְּמוּרָת. יִרְשָׁתוֹ לְכִתְבָתָהּ – יִרוּשַׁת הַנְּכָסִים הַנוֹכְרִים בְּכְתוּבָה. אֵינִי נְזוּנָת וְאֵינִי עוֹשֶׂה – אֵין מוֹתֵרֶת עַל הַמְּזוֹנוֹת שֶׁהוּא חַיִּיב לִי, וְתוּמֵרֶת זֹאת אֵינִי מִשְׁתַּכְּרַת אוֹ אֵינִי מַעֲבִירָה לְבַעְלִי אֵת הַרוּחִים מִמַּעֲשֵׂה יָדַי. שְׂמָא לֹא יִסְפְּקוּ לָהּ – שְׂמָא לֹא תִסְפִּיק עַבּוּדָתָה לְמַחֲיִיתָהּ. יִתְחַשְּׁבוּ הַמְּזוֹנוֹת מִתְּנָאֵי הַכֶּתֶבָה – אִמָּנָם חַיִּיב מְזוֹנוֹת הוּא מִן הַתּוֹרָה, אֵךְ מִכּוּוּן שִׁתְקִינוּ חֻקִּים שֶׁהַמְּזוֹנוֹת הֵם תְּמוּרַת מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ, הֵם נִחְשָׁבִים חֶלֶק מִתְּנָאֵי הַכְּתוּבָה.

ז שהרי התנה על מה שכתוב בתורה – ואין אדם יכול להתנות תנאים בניגוד לדין תורה, אלא בחיובי ממון (כמבואר לעיל ו,טז-יז).
ח והיא לא נתקבלה – שכתבה שקיבלה חלק מן הסכום, כדרך אחרת לומר שהיא מוותרת עליו, ואין הכוונה שקיבלה אותו. הרי זו בעילת זנות – כאילו לא נשא אותה לאישה (כלעיל ביאור י,ט).

ט אחר שנשואה – אבל אם עדיין לא נשא אותה לאישה, התנאי שלה קיים, מפני שהירושה עדיין אינה ראויה לו (להלן כג,ו). עשו חזוק לדבריהם כשלתורה – שלא יולדו בתקנת חכמים. שנאמר – בענין הירושה: "והיתה לבני ישראל לחקת משפט" – וחוקים הם "המצוות שאין טעמן גלוי" (מעילה ח,ה), והמשפט "הן המצוות שטעמן גלוי, וטובת עשייתן בעולם הזה ידועה". וכן הוא בדין נחלות. ואף על פי שהנחלה היא בגדר משפט, יש בה היבטים של חוק, "לומר שחוקה זו לא תשתנה ואין התנאי מועיל בה" (נחלות ו,א; שו"ת תכד).

י פוסקין – מקציבים. סעודה בינונית – סעודה ממוצעת. חולה – שאינו אוכל הרבה. גרגרן – זולל (פה"מ גידה י,ו). דחן – דגניים חד שנתיים קייציים שגרגריהם משמשים למאכל אדם ולמספוא. פרפרת – דבר שמלפתים בו את הפת (פה"מ ברכות ו,ה). כגון הסלטים בימינו, ונכללים בה גם תבשילי בשר ודגים (יום טוב ג,ג), ופירות מעין קטניות, וירקות הנאכלים שלוקים (מאכלות אסורות יז,ח). קטניות – זרעונים שהם מאכל אדם, חוץ מן התבואה, כגון הפול והאפונים והעדשים והדוחן והאורז וכיוצא בזה (כלאים א,ג). להדלקת הנר – להאיר את הבית. אם היתה מנהג המקום – "והדין בכל זה לפי ראות עיני הדיין לפי מצבו ומצבה ומנהג אנשי המדינה" (פה"מ כתובות ה,ו).

י' שלש סעודות בשבת – שהוא חובת עונג שבת (שבת ל,ט). בקל שבת – שבו. מעה פסח – מטבע במשקל כסף טהור בנפח של 16 גרעני עשורה.

יא הפל לפי עשור – כמו בחובות

שהוא זוכה בהן – התנאי קיים, חוץ משלשה דברים שאין התנאי מועיל בהן, וכל המתנה עליהן תנאו בטל, ואלו הן: עונתה, ועקר כתבתה, וירשתה.

ז כיצד? התנה עם האשה שאין לה עליו עונה – תנאו בטל, וחיב בעונתה, שהרי התנה על מה שכתוב בתורה ואינו תנאי ממון. ח התנה עמה לפחת מעקר כתבתה, או שכתב לה מאתים או מאה עקר כתבה, וכתבה לו שנתקבלה מהן כף וכף, והיא לא נתקבלה – תנאו בטל; שכל הפוחת לכתולה ממאתים ולא למנה מנה – הרי זו בעילת זנות.

ט התנת עמו אחר שנשואה שלא יירשנה – תנאו בטל, ואף על פי שירשת הבעל מדברי סופרים: עשו חזוק לדבריהם כשלתורה. וכל תנאי שבירשה – בטל, ואף על פי שהוא ממון, שנאמר בה: "לחקת משפט" (במדבר כז,יא). ובשאר הדברים – תנאו קיים, כגון שהתנה עמה שאין לה שאר וכסות, על מנת שלא יאכל פרות נכסיה, וכל פיוצא בזה – תנאו קיים.

הגדרת חיוב המזונות

י' כמה מזונות פוסקין לאשה? פוסקין לה לחם שתי סעודות בכל יום: סעודה בינונית שלכל אדם באותה העיר, שאינו לא חולה ולא גרגרן, ומאותו מאכל שלאנשי אותה העיר: אם חטים – חטים; ואם שעורים – שעורים; וכן ארז או דחן או משאר מינין שנהגו בהן. ופוסקין לה פרפרת לאכל בה הפת, כגון קטניות או ירקות וכיוצא בהן; ושמן לאכילה ושמן להדלקת הנר, ופרות, ומעט יין לשותות, אם היתה מנהג המקום שישיתו הנשים יין.

י' ופוסקין לה שלש סעודות בשבת ובשור או דגים כמנהג המקום. ונותן לה בכל שבת ושבת מעה כסף לצרכיה, כגון לכבוס או למרחץ וכיוצא בהן.

יא כמה דברים אמורים? בעני שבישראל. אבל אם היתה עשיר – הכל לפי עשור. אפלו היתה ממון ראויה לו שיעשה לה כמה תבשילי בשור בכל יום, כופין אותו ופוסקין לה מזונות כפי ממון. ואם היתה עני בותר, ואינו יכול לתן לה לחם* שהיא צריכה לו – כופין אותו להוציא, ותהיה כתבתה חוב עליו, עד שתמצא ידו ויתן.

כסות ובתכשיטים (להלן יג,ה). לחם* – בכ"י י': ונאפלו לחם. להוציא – לגרש אותה. שתמצא ידו – שיוכל לשלם.

יב בעל שרצה לתן לאשתו מזונותיה הראויות לה, ותהיה אוכלת ושותה לעצמה והוא אוכל ושותה לעצמו – הרשות בידו, ובלבד שיאכל עמה מלילי שבת ללילי שבת.

יג האשה שפסקו לה מזונות והותירו – המותר לבעל. הנה בעלה כהן – אינו נותן לה כל מזונותיה תרומה, מפני שטרח גדול הוא לה לשמרן מדבר המטמאן לאכלן בטרהה, אלא נותן לה מחצה חלין ומחצה תרומה.

מזונות לילדים

יד כשם שאדם חייב במזונות אשתו, כך הוא חייב במזונות בניו ובנותיו הקטנים, עד שיהיו בני שש שנים. מפאן ואילף – מאכילן עד שיגדילו, בתקנת חכמים; ואם לא רצה – גוערין בו, ומכלימין אותו, ופוצרין בו. אם לא רצה – מכריזין עליו בצבור, ואומרין פלוני – אכזרי הוא ואינו רוצה לזון בניו, ונהרי הוא פחות מעוף טמא, שהוא זן את אפרוחיו. ואין כופין אותו לזונם אחר שש.

טו במה דברים אמורים? באיש שאינו אמוד, ואין ידוע אם הוא ראוי לתן צדקה או אינו ראוי. אכל אם הנה אמוד שיש לו מומן הראוי לתן ממנו צדקה המספקת להן – מוציאין ממנו בעל פרוחו, משום צדקה, וזנין אותן עד שיגדילו.

מזונות בהיעדר הבעל

טז מי שהלך למדינה אחרת, ובאה אשתו לבית דין לתבע מזונות – שלשה חדשים הראשונים מיום הליכתו, אין פוסקין לה בהן מזונות: חזקה היא שאין אדם מניח ביתו ריקן; מפאן ואילף – פוסקין לה מזונות. ואם היו לו נכסים, בית דין יורדין לנכסיו ומוכרים למזונותיה. ואין מחשבין עמה על מעשה ידיה עד שיבוא בעלה. אם מצא שעשת – הרי זה שלו.

טז וכן אם לא עמדה בדין, אלא מקרה לעצמה למזונות – מקרה קים, ואינה צריכה הכרזה ולא שבוועה עד שיבוא

בדרך ישרה, ולא יהיו מבזות... הרי זה בכלל הצדקה. וצדקה גדולה היא, שהקרוב קודם (מתנות עניים יטו).

טז מדינה – עיר. שאין אדם מניח ביתו ריקן – ויש להניח שהשאר מזון מספיק לתקופה הזו. יורדין לנכסיו ומוכרים למזונותיה – מוכרים את נכסיו וקונים בהם מזונות. ולשון ירידה בא מפני שבדרך כלל היו בתיהם בהר ושוותיהם בעמק. אין מחשבין עמה על מעשה ידיה – אין בודקים כמה התפרנסה מעבודתה כדי לנכות מזונותיה. שעשת – שעשתה.

טז לא עמדה בדין – לא הלכה לבית דין לתבוע את מזונותיה. הכרזה – פרסום דבר המכירה, והוא הליך המבוצע על ידי בית דין לפני מכירת הנכסים במשך שלושים ימים רצופים כדי להגדיל את הביקוש ואת הסיכוי לקבל את המחיר הטוב ביותר (לפרטי ההכרזה ראה מלווה ולווה יח). במכירה למזון האישה, בין על ידי האישה בין על ידי בית דין,

יב שיאכל עמה מלילי שבת ללילי שבת – נראה שיש קשר לעובדה "שעונת תלמידי חכמים מלילי שבת ללילי שבת, נוסף לכך שהשבת עצמו חובה להתענג בו בכל אופן מאופני העונג לכל אדם" (פה"מ נדרים ח"ד; שבת ל"ד).

יג והותירו – לא השתמשה בכל המזונות. תרומה – שהיא נאכלת בטרהה, וצריך להקפיד שלא תיטמא (ראה לעיל בביאור ה"ה; תרומות ז"א; יב"א). בחלק מכתבי היד הנוסח הוא "ולאכלן בטרהה". מחצה חלין ומחצה תרומה – שלא יעלה חלק התרומה על חצי ממה שנותן לה.

יד כשם שאדם חייב במזונות אשתו וכו' – חייב להאכיל אותם כפי שחייב לפרנס את אמם (ראה להלן י"ג), אם היו עמה, כיוון שלא ייתכן שהיא תאכל ותתלבש ברווחה, והם יתפרנסו בצמצום (ק). וחייב אדם לזון את בניו הקטנים אף אם גירש את אמם או מתה אמם (להלן כא, יז). מכלימין – מביישים. פוצרין – מפצירים, מבקשים הרבה. עוף טמא – עוף שאסור לאכול אותו, כגון עורב. ואין פוסקין אותו לזונם אחר שש – בימיהם, ילדים בני שש שנים כבר עבדו, ויכולים היו לפרנס את עצמם, גם אם בדוחק.

טו שאינו אמוד – שבית דין שלא אמדו אם יש לו כסף. משום צדקה – שבית דין כופים את מי שאינו נותן צדקה כפי הראוי לו (מתנות עניים ז"ג). ונותנים את הצדקה לבניו, מפני שהם קודמים לאחרים (שם ז"ג; פה"מ כתובות ד"ו). עד שיגדילו – עד שיוכלו לפרנס את עצמם, כי עד אז הוא חייב לפרנס אותם משום צדקה (מער"ק ק). וראה הנחייית רבנו: "הנותן מזונות לבניו ולבנותיו הגדולים, שאינו חייב במזונותיהם, כדי ללמד הזכרים תורה ולהנהיג הבנות בדרך ישרה, ולא יהיו מבזות... הרי זה בכלל הצדקה. וצדקה גדולה היא, שהקרוב קודם" (מתנות עניים יטו).

טז מדינה – עיר. שאין אדם מניח ביתו ריקן – ויש להניח שהשאר מזון מספיק לתקופה הזו. יורדין לנכסיו ומוכרים למזונותיה – מוכרים את נכסיו וקונים בהם מזונות. ולשון ירידה בא מפני שבדרך כלל היו בתיהם בהר ושוותיהם בעמק. אין מחשבין עמה על מעשה ידיה – אין בודקים כמה התפרנסה מעבודתה כדי לנכות מזונותיה. שעשת – שעשתה.

טז לא עמדה בדין – לא הלכה לבית דין לתבוע את מזונותיה. הכרזה – פרסום דבר המכירה, והוא הליך המבוצע על ידי בית דין לפני מכירת הנכסים במשך שלושים ימים רצופים כדי להגדיל את הביקוש ואת הסיכוי לקבל את המחיר הטוב ביותר (לפרטי ההכרזה ראה מלווה ולווה יח). במכירה למזון האישה, בין על ידי האישה בין על ידי בית דין,

אין צריך להכריזו, מפני דחיפות העניין (שם יב, יא4). **שְׂבוּעָה** – להישבע בבית דין שלא מכרה יותר מן הראוי לה. וְיִטְעַן – שהניח לה כסף למזונות, ואז צריכה להישבע (כמבואר להלן כא-כב). **מְזַלְגָלִין** עֲלֶיהָ שְׂלָא מְכָרָה – כשתבוא לגבות את כתובתה לאחר מות בעלה, היא צריכה להישבע (להלן טז, ד). ומצרפים לשבועה זו הצהרה נוספת, שמכרה מנכסיה הבעל אך ורק למזונות הנצרכים לה (לדין גלגול שבועה ראה טוען ונטען א, יב).

יח, **הַגְּאוּנִים** – ראה לעיל ביאור ו, יד. **יוצא מתחת ידה** – נמצא ברשותה, והיא מראה אותו לבית דין. **נְטִלָה כְּתֻבָּתָה** – קיבלה את דמי כתובתה. **מְחִלָּה כְּתֻבָּתָה** – ויתרה על החובות הממוניות שבכתובתה.

יח, **בְּחֻזְקָה** – ההנחה היא שבדרך כלל האישה אינה נוטלת את דמי כתובתה ואינה מוחלת עליהם. וְיִשָּׁלַח לָהּ מְזוּנוֹת מִן הַתּוֹרָה... אֲזַכֵּלָת בְּתַקְנַת חֲכָמִים – כמבואר לעיל ב. **שְׁנֵי זִמְנוֹת מְנַכְסֵי יוֹרְשֵׁין** – המזונות ניתנים לה מרכושו של בעלה המת, השייך ליורשיו (בניו או קרובים אחרים). **וְלַעֲוֹלָם טוֹעֲנִין לַיּוֹרֵשׁ** – לעולם בית דין טוען לטובת היורש טענות משפטיות נגד בעלי חובו כדי להגן עליו.

יט **אָבַד אֶת מַעֲוָתוֹ** – כדין מי שפורע את חובו של חברו שלא בהסכמתו, שהלווה פטור מלהחזיר לו את כספו (מלווה ולווה כו, א; מ"מ).

כ **טְלֵי מַעֲשֵׂה יָדָיו בְּמִזְנוֹתָיו** – קחי לעצמך את רווח מעשה ידיך וקני בו מזונות (ראה לעיל ד). **וְלֹא סְמָכָה דַּעְתָּה** – ולא הסכימה. **אֵין מְסַפֵּיקִין לִי** – אבל אם הם מספיקים, יכול לומר לה 'טלי מעשה ידיך במזונותיך' (ראה רוצח ז, ב).

כא **בְּנִקִּיטַת חֲפִץ** – ראה לעיל ביאור יא, טז.

כא **שָׁהָת** – שהתה, המתינה. **מָזָה** – מאדם זה, מפלוני.

בְּעֵלָה וְיִטְעַן; או עד שִׁתְּבוּא לְגִבּוֹת כְּתֻבָּתָה אַחַר מוֹתוֹ – מְזַלְגָלִין עֲלֶיהָ שְׂלָא מְכָרָה אֶלָּא לְמִזְנוֹת שֶׁהִיא צְרִיכָה לָהֶן.

יז **וּכְשֶׁם שְׂבִית דִּין מוֹכְרִין לְמִזוֹן הָאִשָּׁה שֶׁהִלֵּךְ בְּעֵלָה, כִּף מוֹכְרִין לְמִזוֹן בְּנֵיו וּבְנוֹתָיו שֶׁהֵן בְּנֵי שֵׁשׁ שָׁנִים או פְּחוֹת; אֲבָל יִתָּר עַל שֵׁשׁ – אֵין זָנִין אוֹתָן מְנַכְסֵיו שְׂלָא בְּפָנָיו, אִף עַל פִּי שֶׁהוּא אָמוּד. וְכֵן מִי שֶׁנִּשְׁתַּטָּח – בֵּית דִּין יוֹרְדִין לְנִכְסָיו, וּמוֹכְרִין, וְזָנִין אֶשְׁתּוֹ וּבְנֵיו וּבְנוֹתָיו שֶׁהֵן בְּנֵי שֵׁשׁ או פְּחוֹת, וּמְפָרְנִסִין אוֹתָן.**

יח, **יֵשׁ מִן הַגְּאוּנִים שֶׁהוֹרָה שְׂאִין פּוֹסְקִין מְזוּנוֹת לְאִשָּׁה שֶׁהִלֵּךְ בְּעֵלָה או שְׂמַת, עַד שֶׁיִּהְיֶה שְׁטַר כְּתֻבָּה יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָה; וְאִם לֹא תוֹצִיא שְׁטַר כְּתֻבָּה – אֵין לָהּ מְזוּנוֹת, שְׂמָא נְטִלָה כְּתֻבָּתָה מִבְּעֵלָה או מִחֻלָּה כְּתֻבָּתָה לוֹ, שְׂאִין לָהּ מְזוּנוֹת, כְּמוֹ שִׁתְּבֹאָר** (להלן יז, ט; יח, בח).

יח, **וְיֵשׁ מִי שֶׁהוֹרָה שְׂפּוֹסְקִין לָהּ בְּחֻזְקָה שְׂלָא נְטִלָה וְלֹא מְחִלָּה, וְאֵין מְצִרִיכִין אוֹתָהּ לְהִבִּיא כְּתֻבָּה. וְלִזְהָ דַּעְתֵּי נוֹטָה בְּמִי שֶׁהִלֵּךְ בְּעֵלָה, הוּאִיל וְיֵשׁ לָהּ מְזוּנוֹת מִן הַתּוֹרָה; אֲבָל אִם מֵת בְּעֵלָה – אֵין לָהּ מְזוּנוֹת עַד שֶׁתְּבִיא כְּתֻבָּה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא אוֹכֵלֶת בְּתַקְנַת חֲכָמִים; וְעוֹד, מִפְּנֵי שְׁנֵי זִמְנוֹת מְנַכְסֵי יוֹרְשֵׁין, וְלַעֲוֹלָם טוֹעֲנִין לַיּוֹרֵשׁ.**

יט **הִלֵּךְ בְּעֵלָה וְלָתָה וְאָכְלָה – כְּשִׁתְּבוּא, חֵיב לְשֵׁלֵם. עִמָּד אֶחָד מִדַּעַת עֲצָמוֹ וְזָנָה מִשְׁלוֹ – אִם יָבּוּא הַבְּעַל, אֵינוֹ חֵיב לְשֵׁלֵם לוֹ, וְהָרִי זֶה אָבַד אֶת מַעֲוָתוֹ; מִפְּנֵי שְׂלָא צָנְהוּ לְזוֹנָה, וְהִיא לֹא לָתָה מִמֶּנּוּ.**

כ **הַבְּעַל שְׂאָמַר לְאִשְׁתּוֹ בְּשַׁעַה שֶׁהִלֵּךְ 'טְלֵי מַעֲשֵׂה יָדָיו בְּמִזְנוֹתָיו' – אֵין לָהּ מְזוּנוֹת; שְׂאֵלוֹ לֹא רָצָת בְּדַבָּר זֶה וְלֹא סְמָכָה דַּעְתָּה, הִיָּה לָהּ לְתַבְּעוֹ, או לומר לוֹ 'אֵין מַעֲשֵׂה יָדֵי מְסַפִּיקִין לִי'.**

טענת 'השארתי לך מזונות'

כא, **הָרִי שֶׁעָמְדָה בְּדִין, וּפְסָקוֹ לָהּ מְזוּנוֹת, וּמְכָרוּ בֵּית דִּין וְנִתְּנוּ לָהּ, או שֶׁמְכָרָה הִיא לְעַצְמָהּ, וְכֵן הַבְּעַל וְיִטְעַן וְאָמַר 'הִנְחַתִּי לָהּ מְזוּנוֹת' – הָרִי זוֹ נִשְׁבַּעַת בְּנִקִּיטַת חֲפִץ שְׂלָא הִנִּיחַ לָהּ.**

כא **לֹא תַבְּעָה וְלֹא מְכָרָה, אֶלָּא שֶׁהָת עַד שֶׁבָּא, הוּא אוֹמַר 'הִנְחַתִּי', וְהִיא אוֹמֶרֶת 'לֹא הִנְחַתְּ, אֶלָּא לִוִּיתִי מָזָה**

וּנְתַפְרִינְסָתִי' – נִשְׁבַּע שְׁבוּעַת הַסֵּת שֶׁהֵגִיחַ לָהּ, וְנִפְטָר, וְיִשְׁאַר הַחֹב עָלֶיהָ.

כב מְכָרָה מִטְּלָטְלִין, וְאִמְרָה 'בְּמִזְוֹנוֹת מְכָרְתִי', וְהוּא טוֹעֵן וְאוֹמֵר 'מִזְוֹנוֹת הִנְחֹתִי' – נִשְׁבַּעַת שְׁבוּעַת הַסֵּת שֶׁלֹּא הֵנִיחַ. הָרִי שֶׁלֹּא תִבְעָה וְלֹא לִוְתָה וְלֹא מְכָרָה, אֲלֵא דְחָקָה עֲצָמָה בְּיוֹם וּבְלֵילָהּ, וְעֵשֶׂת וְאֲכָלָה – אֵין לָהּ כְּלוּם.

נדרים המשפיעים על החיוב במזונות

כג הַמְדִיר אֶת אִשְׁתּוֹ מִלְהָנוֹת לוֹ – בֵּין שִׁפְרֵשׁ עַד זְמַן פְּלוּגִי, בֵּין שֶׁלֹּא פָּרַשׁ אֲלֵא סַתֵּם, מִמְתִּינִין לוֹ שְׁלֹשִׁים יוֹם: אִם תָּמוּ יָמֵי נְדָרוֹ, אוֹ שֶׁלֹּא תָּמוּ וְהִתִּיר נְדָרוֹ – הָרִי מוּטָב; וְאִם לֹא – יוֹצֵיא וְיִתֵּן כְּתָבָהּ. וּבְאוֹתָן הַשְּׁלֹשִׁים יוֹם – תִּהְיֶה הִיא עוֹשֶׂה וְאוֹכְלָת, וְיִהְיֶה אֶחָד מִמְּכָרְיוֹ מִפְּרִינָס אוֹתָהּ דְּבָרִים שֶׁהִיא צְרִיכָה לָהֶן יֵתֵר עַל מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ, אִם אֵין מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ מְסַפִּיקִין לְכֹל.

כד 1 הַמְדִיר אֶת אִשְׁתּוֹ שֶׁלֹּא תִטְעַם אֶחָד מִכָּל הַפְּרוֹת – מִמְתִּינִין לוֹ שְׁלֹשִׁים יוֹם. יֵתֵר עַל כֵּן – יוֹצֵיא וְיִתֵּן כְּתָבָהּ. אֶפְלוּ הַדִּירָה שֶׁלֹּא תִטְעַם מֵאֲכָל רַע, אֶפְלוּ הַדִּירָה מִמֵּין שֶׁלֹּא אֲכָלָה אוֹתוֹ מִיָּמֶיהָ – יוֹצֵיא אַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם וְיִתֵּן כְּתָבָהּ.

כד 2 נְדָרָה הִיא שֶׁלֹּא תֹאכַל אֶחָד מִכָּל הַפְּרוֹת וְקִיָּם לָהּ הוּא אֶת נְדָרָהּ, אוֹ שֶׁנְּדָרָהּ בְּנִזְרִי וְלֹא הִפְרָ לָהּ: אִם רָצָה שֶׁתִּשָּׁב תַּחְתִּיו וְלֹא תֹאכַל פְּרוֹת אוֹ תִהְיֶה נִזְרָה – תִּשָּׁב; וְאִם אָמַר 'אֵינִי רוֹצֵה בְּאִשָּׁה בְּנְדָרְנִית' – יוֹצֵיא וְיִתֵּן כְּתָבָהּ, שֶׁהָרִי הִיא בְּיָדוֹ לְהַפְּרֵה, וְהוּא קִיָּם לָהּ בְּרִצּוֹנוֹ.

שיתיר לו את נדרו, אם התחרט או שהתחדש דבר שלא היה בשעה שנדר (נדרים ד,ה; שבוועות פרק ו). יוציא – יגרש אותה, שהרי אינו יכול לקיים את חובותיו כלפיה כבעלה. ויתן כתובה – ישלם את דמי כתובתה, שהרי הוא אשם בדבר. אֶחָד מִמְּכָרְיוֹ – לא שימנה אותו שליח, שהרי שלוחו של אדם כמותו. ולענין החזר ההוצאות, צריך שיאמר הבעל: 'כל הון [את אשתי] אינו מפסיד' (פה"מ שם), והמפרנס יכול לקבל את כספו מן הבעל (נדרים ז,ב).

כד 1 שֶׁלֹּא תִטְעַם אֶחָד מִכָּל הַפְּרוֹת – שאסר עליה ליהנות מפרי מסוים מנכסיו, שהרי האדם אינו יכול לאסור על אדם אחר ליהנות מממון שאינו שלו; או שאסר על עצמו ליהנות ממנה או היא ממנו, אם תאכל פרי מסוים, גם אם אינו מנכסיו.

כד 2 וְקִיָּם לָהּ הוּא אֶת נְדָרָהּ – הסכים לנדרה, כגון שאמר לה 'קיים לך' או 'פה נדרת', שאם הבעל מתנגד לנדריה, הוא יכול להפיר אותם (נדרים יב,א; ג,ג). נְדָרָה בְּנִזְרִי – נדרה להיות נזירה, שיהיה אסור לה לשתות יין ולהיטמא למת ולגזוז את שערה. שֶׁתִּשָּׁב תַּחְתִּיו – שתחיה אתו כאשתו. וְהוּא קִיָּם לָהּ בְּרִצּוֹנוֹ – מכיוון שהנדר חל מרצונו, אינו יכול להאשים אותה על שנדרה, ולכן חייב לשלם לה את דמי כתובתה.

שְׁבוּעַת הַסֵּת – שבועה המוטלת על מי שכופר בכל טענת חברו, שתיקנוה חכמים שמא יירתע מלהישבע ויודה, והנשבע אותה אינו חייב לאחוז ספר תורה בידו, בניגוד לשאר שבועות (שבועות יא,ג; טוען ונטען א,ג). ולשון היסת משמעו 'להכביד עלי' (הערוך בשם גאון) או כדי להסיתו ולפתותו להודות (ר' תנחום). וְיִשְׁאַר הַחֹב – על ההלוואה שלוותה, ותפרע אותו כשתוכל (כגון כשתקבל מתנה המועדת לה בלבד. לתנאים ראה: להלן כב,כו; זכיה ומתנה ג,יב-יד).

כב בְּמִזְוֹנוֹת מְכָרְתִי – מכרתי לצורך מזונותי. נִשְׁבַּעַת שְׁבוּעַת הַסֵּת – שהרי יכלה לטעון שאברו המיטלטלים, והייתה חייבת רק שבועת היסת, כדין מי שכופר בכל, וכשטוענת שמכרה לצורך מזונותיה, נשאר דין זה (מ"מ). דְּחָקָה עֲצָמָה – התאמצה. וְעֵשֶׂת וְאֲכָלָה – נתפרנסה ממעשה ידיה.

כג הַמְדִיר אֶת אִשְׁתּוֹ מִלְהָנוֹת לוֹ – אדם יכול לאסור על עצמו דבר מסוים או לאסור על אדם אחר מליהנות ממנו או מנכסיו, והוא הנקרא 'המדיר'. במקרה זה האדם אסר על אשתו ליהנות ממנו, ואינו יכול לקיים את החובות המוטלות עליו כבעלה. עַד זְמַן פְּלוּגִי – תהיה אסורה ליהנות ממנו. שְׁלֹשִׁים יוֹם – "בפחות משלושים יום אפשר שלא ישמע הדבר ולא יהיה לה בכך זלזול, וביותר מכך ישמעו בני אדם ותזלזל בעיניהם" (פה"מ כתובות ז,א). וְהִתִּיר נְדָרוֹ – שיכול האדם ללכת אל החכם כדי